

Hvornår kommer der mere tidssvarende fortolkninger af Grønlands fortid?

Anmeldelse af bogen *Grønlands forhistorie*, redigeret af Hans Christian Gulløv (Gyldendal 2004)

Af Pauline K. Knudsen, grønlænder, stud. mag. Institut for Arkeologi, Universitet i Tromsø

I et nyt værk om Grønlands Forhistorie ligger fokus stadig på udbredelsen af de forhistoriske kulturer, og årsager til samfundsændringer tilskrives stort set kun økologiske faktorer. De snævre fortolkningsrammer får den palæoinuitiske (palæoeskimoiske) og neoinuitiske (neoeskimoiske) fortid til at fremstå som en tillempt kopi af historisk kendte inuitsamfund.

Publikationen *Grønlands Forhistorie* (H. C. Gulløv (red.), Gyldendal 2004) er en længe ventet, samlet oversigt over de forhistoriske kulturer i landet. Værket på 423 sider viser, at arkæologien i Grønland er domineret af kulturhistoriske teorier og økologisk determinisme. Forkærligheden for analogier mangler også tit et grundigt, videnskabeligt fundament.

Bogen giver en udførlig kronologisk beskrivelse af de 7 materielle kulturer, der tidligt i 1950'erne blev erkendt. De arkæologisk definerede kulturer er Independence I og II kulturerne, Saqqaqkulturen, Dorset- og den sene Dorsetkultur, Nordboerne og endelig Thulekulturen. Med undtagelse af Nordboerne var de alle jæger-samlere, som kom til landet fra de arktiske egne af Nordamerika. De ældste fund efter menneskelig aktivitet er ca. 4500 år gamle.

Forskelle i levn fra Independence I og Saqqaqkulturen er så ringe, at adskillelsen af dem kun baseres på tilstedeværelsen af trekantede harpunspidser og slebne stikler, der tilskrives Saqqaqkulturens levn. Alligevel betragtes Independence I (ca. år 2500 - 1800 f.v.t.), der bredte sig nord om landet og lidt ned ad østkysten, og Saqqaqkulturen (ca. år 2500 - 400 f.v.t.), der findes på alle de øvrige kyster, som forskellige kulturer. Ved enkelte lokaliteter er der desuden konstateret samtidighed mellem Saqqaq-kulturen og Dorsetkulturen (ca. år 800 f.v.t.- 0), hvor sidstnævnte findes over alt i Vestgrønland og langt op ad den Østgrønlandske

kyst. Den Nordgrønlandske variant af Dorsetkulturen, Independence II, findes i Nord- og Nordøstgrønland i perioden 800 - 100 f.v.t. Den sene Dorsetkultur dukker op i Nordvestgrønland ca. år 700 e.v.t., hvorfra den forsvinder ca. år 1300 e.v.t. Omkring år 900 e.v.t. kom nordboerne til den sydlige del af landet for at forsvinde igen lidt før år 1500, og Thulefolket – forfædrene til landets nuværende inuitbefolkning – ankom til den nordvestlige del i 1100-tallet.

De små variationer mellem de første, parvist samtidige kulturer er betinget af adaptationen til forskellige miljøer, og der er derfor reelt ikke tale om forskellige kulturer. At bogens forfattere har indgået et kompromis i stedet for at rydde ud og nyinddele kulturerne, fornemmes af bogens inddeling. Independence I og Saqqaqkulturen beskrives i kapitlet "De første mennesker" og Dorsetkulturen og Independence II indgår begge i kapitlet "Den canadiske forbindelse". Når der ikke gøres op med de uholdbare skel mellem Saqqaq og Independence I og mellem Dorset og Independence II, og problematikken slet ikke behandles, formoder jeg, at det skyldes spændinger i det lille og sårbare forskersamfund, som beskæftiger sig med Grønlands fortid. Man må derfor spørge sig selv, om det er rimeligt, at hensynet til kolleger vælges frem for videnskabelige fakta.

Den flot illustrerede bog beskriver kulturernes udbredelse, boplads- og anlægstyperne ved de forskellige lokaliteter, redskabsinventaret og analyser

af faunaen fra møddingerne. Tilkomsten og ophøret af kulturerne i landet og deres forandringer tolkes som forårsaget af klimaet og dets indflydelse på vildtet, landskabet og i sidste ende mennesket. Dog anses forhold i nordbosamfundenes sociale organisation som en mulig årsag til kulturens ophør lidt før år 1500. Jeg mener ikke, at danske arkæologer ikke tillægger de palæo- og neoinuitiske kulturer noget socialt liv, men snarere at de ikke er skolet til at undersøge dette aspekt. Grunden til det større fokus på de sociale forhold i Nordbokulturen må skyldes, at der findes skriftlige kilder, som arkæologerne kan henholde sig til.

Kronologien og udbredelsen af kulturepokerne er selvfølgelig en del af historien, men en så ensidig fokusering på kulturhistoriske og økologiske aspekter giver en mangelfuld og tendentiøs fortolkning. Den kulturhistoriske tilgang er nemlig også økodeterministisk, fordi den betragter kulturerne som adaptive systemer, hvilket får menneskene bag kulturerne til at fremstå som individer, hvis livsindhold består af kampen mod naturens luner. I bogen går den tilgang til fortidens samfund endda så vidt som til, at H. C. Gulløv skriver om Thulekulturen, at ”dyrene bestemmer menneskenes adfærd” (s. 290)! Når udsagn som dette kommer frem i videnskabelige værker, er det ikke svært at forstå, at fortolkninger, som benytter sig af kulturhistoriske teorier, siges at understøtte diskursen om ”Vesten og De andre” – en diskurs som antager vestens overlegenhed i forhold til andre kulturer.

Uanset om arkæologer anser sig selv for samfundsforskere, mener jeg, at de må orientere sig grundigt og alsidigt i samfundsteoriene. Disse har i hvert fald i de sidste 20 år talt for, at samfund er løbende processer, hvor menneskene skaber dynamikken i deres søgen efter egne mål. Begrænsninger og muligheder i denne søgen findes i lige så høj grad *inden for* samfundene som *uden for*. Derfor må årsagerne til ændringer også søges indenfor samfundenes sociale dynamik.

En anden svaghed i bogens fortolkninger, er brugen af analogier. Ved fortolkningen af de palæoinuitiske kulturer trækkes der ofte bevidst eller ubevidst paralleller fra Thulekulturen og dens historisk kendte efterkommere. Selvom der i redskabs-

inventaret er mange ligheder, og menneskene bag kulturerne tilnærmelsesvis levede i og af samme miljø og fauna, så er der op til flere tusinde års forskel i tid mellem samfundene, som arkæologien ikke har påvist historisk kontinuitet imellem. Uden videnskabeligt underbyggede analogier er det ikke berettiget at tillægge de tidligste kulturer adfærd fra historisk kendte kulturer.

Det værste eksempel på brugen af analogier findes i kapitlet om de sidste Dorsetfolk skrevet af M. Appelt. Her benyttes de kunstfærdigt og detaljerige, udskårne figurer af tand, tak og træ fra Grønland og Canada til at sandsynliggøre institutioner og skikke, som er beskrevet hos Thulekulturens efterkommere og jægere-samlere generelt. De fleste figurer forestiller mennesker og dyr i naturalistisk eller abstrakt form. Det fortælles, at etnografiske studier af jæger-samlerkulturer fremhæver sådanne figurer som formidlere af kontakten til den åndelige verden. Da der er forholdsvis mange udskæringer af mennesker og bjørne, tages disse motiver til indtægt for et verdensbillede, hvor forholdet mellem menneske og bjørn spiller en fremtrædende rolle. Denne påstand søges retfærdiggjort ved en ny påstand om, at etnografisk materiale beskriver bjørnen som jægerens nærmeste slægtning. Det beskrives endvidere, at bjørnen blandt historisk kendte inuit var shamanens stærkeste hjælpeånd. På baggrund af kendskabet til inuit-shamaners forvandlinger til bl.a. bjørne og fundet af en Dorsetfigur (en bjørn med formodede menneskeben), der kan forestille shamanens transformation til bjørn, slutes, at figurerne konfronterer os med det ”det centrale tema i Dorsetfolkets verdensbillede – animismen og den shamanistiske praksis” (s. 181).

Denne analogislutning hviler på et særdeles usikkert grundlag. For det første er der ikke en direkte historisk kontinuitet mellem Dorset- og Thulekulturerne, som kan styrke brugen af formelle analogier i en direct historical approach. For det andet er generaliseringen af jægere-samleres brug af små figurer som formidlere af kontakt til den åndelige verden og slægtskab med bjørnen uholdbare. Der er mange eksempler på, at det ikke altid forholder sig sådan. For det tredje er bjørnen ikke den stærkeste hjælpeånd hos neoinuit, men derimod Toornaarsuk. For det fjerde er det ikke sikkert, at benene på bjørnen med de formodede

menneskeben overhovedet skal forestille menneskeben. Alt i alt må man sige, at forsøgene på at styrke de formelle analogier ikke er overbevisende. Derfor er de næste flere sider (s. 181-185) videre fortolkninger (en gruppe figurers tolkning som rekvisitter i en jagtmagi og en anden gruppe figurers tolkning som hjælpeånder og shamanens pædagogiske hjælpemidler) baseret på den påståede animisme og shamanisme uholdbare. Årsagerne til, at det ikke lykkedes at styrke analogierne, er, at undersøgelsen af det etnografiske materiale ikke virker særlig grundig. Det fornemmes blandt andet af de fejlagtige oplysninger og af det beskedne og til dels gamle kildemateriale, som er anført.

Bogen giver en fin kronologi på kulturerne og forklarer de økologiske betingelser, fortidens mennesker levede under. Det er dejligt endelig af have en så omfattende samlet litteraturliste, som dog kunne være mere omfattende. Der er i de senere år kommet en del litteratur om arkæologi hos

oprindelige befolkninger specielt i Australien og Nordamerika, som er særdeles relevant for den danske Grønlandsarkæologi. For eksempel "At a Crossroad. Archaeology and First Peoples in Canada." G.P. Nicholas & T.D. Andrews (Eds.) 1997, og "Native Americans and Archaeologists. Stepping Stones to Common Ground." Nina Swidler, Kurt E. Dongoske, Roger Anyon, Alan S. Downer (Eds.) 1997. Litteraturen behandler bl.a. den problematik, der findes i, at (for)historien skrives fra en tidligere kolonimagts perspektiv. Denne problematik er slet ikke behandlet i bogen. Også mere utraditionel arkæologisk litteratur mangler i listen, for eksempel bliver landskabet i stigende grad inddraget i arkæologiske undersøgelser og giver derved et mere vidtgående fortolkningsgrundlag. Forhåbentlig vil yngre og måske grønlandske arkæologer i fremtiden give langt bredere og dermed mere objektive fortolkninger af det righoldige arkæologiske materiale fra Grønland.